

TEXTUL NONCONTINUU: STRATEGII DE FORMARE A COMPETENȚEI DE LECTURĂ

Tatiana CARTALEANU, dr., conf. univ.

Summary

The article deals with certain aspects in the study of the noncontinuous text: the author suggests a classification of such texts as approached in school and examines the didactic opportunities for their examination and composition.

Din perspectiva informației explicite sau implicite, textele se clasifică în **continui** și **noncontinui**. Textele continui oferă pe tavă toată informația, astfel încât cititorul o primește gata preparată (deși operația de înțelegere și interpretare îi revine integral); textele **noncontinui** sunt sublimat și pe hârtie apar doar date și cifre, sigle și simboluri, a căror înțelegere cade pe seama / pe umerii cititorului; textele **mixte** combină secvențele continui cu cele noncontinui.

Textele continui – cele considerate din start că ar corespunde definiției textului (*Succesiune de propoziții sau de cuvinte, care constituie o comunicare (scrisă), construită conform regulilor unei limbi*) [4] – sunt abordate din mai multe unghiuri și clasificate în conformitate cu parametrii sau principiile alese. Textul continuu poate ține de stilul oficial-administrativ, publicistic, științific, artistic, iar din perspectivă didactică, tipologia care se aplică mai frecvent textului continuu este: *descriere, narațiune, reflecție, argumentare, instrucțiune*.

Textele noncontinui sunt cele întrerupte, intermitente: informația se prezintă secvențial, în forme sau rubrici prestabilite; ea se oferă la anumite intervale, fiind înscrisă în structuri grafice specifice (tabele, diagrame, matrice); se plasează în formulare aprobate instituțional; respectă semnele convenționale și simbolurile; operează cu abrevieri, sigle, coduri, culori etc. Un aspect mai puțin vizibil al textului respectiv: din unele limbi dispărute s-au păstrat doar texte noncontinui, însă în baza lor cercetătorii încearcă, și uneori chiar reușesc, să identifice trăsăturile gramaticale, specificul fonetic și lexical al limbii. De exemplu, limba etruscă este cunoscută astăzi din circa 9000 de inscripții, majoritatea foarte scurte; limba hitită – din inscripțiile de pe ziduri și de pe tăblițele de lut [1, p. 246; 248].

Elevul care știe să citească este capabil să sonorizeze textul continuu; pentru a-l citi pe cel noncontinuu – de exemplu, un articol de dicționar – este necesar să se știe că, în locul tildei (~), se va plasa cuvântul-titlu; că *f.* se citește *feminin*; că *mai ales la pl.* sună ca *mai ales la plural*; că *fig.* înseamnă *figurat*; că G.D. semnifică *genitiv-dativ*, iar *pl.* – *plural*; *orig.nec.* – *origine necunoscută*. Importanța acestei competențe crește multiplu dacă dicționarele pe care le consultă elevul sunt bilingve: pentru a percepe și a utiliza corect informația, el trebuie să cunoască faptul că rombul separă sensurile libere de cele legate, că textul din paranteze indică specificul de combinatorică al cuvântului; că semnul două puncte (;) separă definiția propriu-zisă de sinonimele lexemului etc.

Despre modalitățile de predare a textului continuu, de toate stilurile, s-au scris studii, monografii, capitole în manualele de didactică a limbii și literaturii; despre strategiile de formare a competenței de interpretare a textului noncontinuu, în didactica limbii și literaturii, precum și în didactica altor discipline, nu s-a scris aproape defel. Se afirmă, în literatura didactică din țările anglofone, că este necesară alfabetizarea media, că elevii nu știu să interpreteze un panou publicitar sau să înțeleagă o știre, că nu se pot orienta pe un plan sau pe o schemă și că școala ar trebui să-i formeze copilului deprinderile respective. Se descrie experiența țărilor nordice – elevii din Finlanda arată cele mai bune rezultate la testul PISA – în predarea tuturor tipurilor de texte, ca parte firească a formării competențelor din domeniul *savoir-vivre*. Că lucrurile trebuie schimbate în mai bine și că situația este gravă la noi a demonstrat-o recenta evaluare PISA [5] – și țara noastră nu este singura care bate alarma [6].

Din perspectivă didactică, varietatea de forme ale textelor noncontinui se poate grupa în:

1. formulare (cerere, chestionar, anchetă, factură);

2. informații (orar, lista prețurilor curente, etichetă, catalog, rețetă);
3. înscrisuri (bilet, recipisă, chitanță);
4. certificate (atestat, diplomă, contract);
5. avize (anunț, invitație, citație);
6. tabele / grafice;
7. diagrame;
8. tăblițe / matrice;
9. liste;
10. panouri / postere;
11. hărți (cu și fără legende) etc.

Formarea competenței de lucru cu hărțile și legendele îi revine profesorului de geografie și celui de istorie (iar profesorul de limbă și literatură va recurge la ea când va simți nevoia: să examineze harta călătoriei Vitoriei Lipan; să semnaleze locurile legate de viața și activitatea scriitorului studiat; să descrie natura unei zone geografice din cronotopul romanului, în baza hărții fizice a zonei etc.); metodologia interpretării și construirii graficelor și a diagramelor se deprinde la matematică, informatică, chimie, fizică, educație tehnologică (și noi, filologii, recurgem la *diagrama Venn*, *tabelul trăsăturilor semantice*, *graficul conceptual*, *graficul T*, *graficul M*, *tabelele sinoptice*); examinarea și elaborarea posterelor ar putea să fie abordată la lecțiile de artă plastică, iar a celor publicitare – la educația tehnologică etc. Ce le revine profesorilor din aria *limbă și comunicare* (pentru că nu doar în cadrul limbii de instruire, ci și în studiul oricărei limbi străine trebuie să i se facă loc textului noncontinuu) este *interogarea multiprocesuală* pe textul noncontinuu: (1) înțelegerea literală a informației; (2) traducerea termenilor, a semnelor, siglelor, simbolurilor; (3) interpretarea datelor; (4) analiza conținutului; (5) aplicarea informației și rezolvarea problemelor; (6) sinteza și (7) evaluarea.

Abordarea materialului fragmentat, intermitent, implicit, care se va solda cu explicitarea datelor și verbalizarea informației exprimate în cifre sau simboluri ține de competența lectorală mai mult decât de cea lingvistică, iar din subcompetențele lingvistice aici se actualizează cea *semantică* [3, 25] și cea *pragmatică* [3, 38-39].

Este firesc să ne întrebăm ce tipuri de texte ar trebui să învețe a citi și a interpreta elevul, cum se eșalonează ele pe traiectul instructiv și ce competențe specifice ale disciplinelor implicate sunt vizate sau evaluate. *Cadrul european comun de referință pentru limbi* – document de prim rang în elaborarea unor standarde din care să rezulte / derive strategii de învățare a limbii – reperedă câteva texte din această categorie, în raport cu care competențele sunt *percepe textul scris și semnele lui; a înțelege conținutul, tema, problema textului*.

La nivelul A1 vorbitorului i se cere să citească *anunțuri, afișe și cataloage* (de exemplu, *Pagini de aur*); să scrie *o carte poștală*, să completeze *un formular simplu*.

La nivelul A2 – să citească *reclame, prospecte, meniuri, pliante, anunțuri, inventare, orare*.

La nivelurile B și C – *scrisori, pliante, documente oficiale scurte, graffiti, indicații și instrucțiuni, regulamente, contracte, bilete, orare, meniuri, etichete și ambalaj, cărți de vizită, dicționare monolingve și bilingve* [2, 48].

Exercițiile și probele de evaluare vor fi specifice pentru textul noncontinuu, chiar dacă acesta se studiază în cadrul disciplinei care se ocupă curent și firesc de evaluarea competențelor de lectură.

Curriculumul la limba și literatura română stipulează explicit doar *cererea, formularele tipizate, anunțul și invitația*. Din când în când, la diferite materii studiate, profesorii se văd nevoiți să lucreze cu texte noncontinui și atunci iese la iveală inteligența logică și cea spațio-vizuală a unor elevi și totala dezorientare a altora. Cum ar putea să se abordeze diferite tipuri de texte noncontinui, pentru ca lectura lor să devină la fel de automatizată ca și cea a textului continuu? Ne adresăm doar materiei de limba și literatura română – ceea

ce nicidecum nu exclude adaptarea tehnicilor recomandate la alte discipline de studiu. Ne vom opri la câteva sugestii în raport cu textele care apar ca inovative în învățământul nostru, adresându-ne profesorului care își pune obiectivul de a-i învăța pe elevi să citească un text noncontinuu. Orele puse la dispoziția profesorului, alături de natura orientativă a distribuirii lor în curriculum, ar trebui să-i permită oricărui cadru didactic să proiecteze activități cu impact formativ major.

În raport cu o **factură**, o **chitanță**, o **recipisă** se va pune accentul pe informația care trebuie înțeleasă. Întrebările literale sau de traducere ar fi prima etapă de lucru, care ar asigura cunoașterea și înțelegerea: cine a emis documentul, ce se conține în fiecare rubrică, cu ce unități de măsură se operează (pentru gaz sau energie electrică ele vor fi diferite), cât costă un metru³ sau un kilowatt, care este termenul de plată, la ce instituții bancare se poate achita factura. Pornind de la nivelul de cunoștințe ale elevului și ghidându-i imaginația, am putea să interpretăm în continuare datele: în comparație cu familia voastră, această familie / gospodărie achită mai mult sau mai puțin; ce aparate electrice credeți că au; cât consumă ele; ce s-ar putea face pentru a economisi energia electrică etc. Pentru exerciții de sinteză, am putea recomanda jocuri situaționale: *Ai întârziat cu plata facturii și urmează să depui o cerere prin care să îți se mai acorde o săptămână* (scrie textul cererii); *Crezi că în factură s-a strecurat o greșală și încerci să o corectezi: ai sosit la ghișeul de deservire a clienților și discuți cu funcționarul* (improvizați în doi dialogul).

Dacă textul examinat este cel al unei **anchete** sau al unui **chestionar**, se va rezerva timp pentru înțelegerea și interpretarea întrebărilor și a opțiunilor de răspuns; se vor examina diferite modalități de a răspunde textual atunci când itemul necesită un răspuns scurt sau deschis; se vor cerceta grilele de scorare și textele interpretative ce le însoțesc; se va exersa completarea chestionarelor și a testelor on-line (se găsesc foarte multe, rezultatele sunt prelucrate instantaneu și elevul primește un răspuns sau o interpretare), pentru ca ulterior să se compileze, să se cloneze sau să se elaboreze anchete și chestionare proprii (cu un obiectiv clar formulat și instrucțiuni de scorare).

Anchetele-formulare (pe care le completăm solicitând viza de intrare într-o țară) pot fi, la fel, accesate on-line pe site-urile ambasadelor și completarea lor va deveni un prilej de asimilare a sintagmelor din limbajul oficial-administrativ, de examinare a propriilor acte de identitate. Cu această ocazie, se pot cerceta anunțurile publicitare care conțin ofertele de servicii (rezervare de hotel, asigurare medicală, rezervare de bilet), aplicându-le o lectură interogativă: *pânăcând este valabilă rezervarea; ce servicii medicale gratuite se asigură; în ce condiții poatefi anulat contractul; cum pot returna biletul etc.* Nu este imposibil să se facă rost de asemenea documente și învățarea să se desfășoare în condiții autentice. Aceeași sugestie este valabilă și pentru formularele pe care le completăm cazându-ne la un hotel.

Orarul școlar îi este familiar elevului, dar **orarul circulației** trenurilor, autobuzelor sau orarul zborurilor ar putea fi ușor indescifrabil pentru copilul care nu călătorește de unul singur sau nu o face frecvent. În scopul formării unor deprinderi de lectură analitică, se pot urmări două direcții distincte: selectarea independentă a informațiilor și căutarea datelor cerute. Nu are rost să se suprapună activitățile, dar ele pot fi diferențiate ca sarcini de grup. Rezolvarea unor probleme „de timp și viteză” ar putea încheia frumos acest exercițiu: *cum ajungi de la Chișinău la Ocnița; ce variante ai; care este varianta cea mai ieftină; care este varianta cea mai rapidă?*

Cercetarea **etichetelor** și a **listei prețurilor curente**, la fel ca și a **meniului**, necesită cunoștințe din diverse domenii ale vieții cotidiene: interpretarea simbolurilor de pe etichete și ambalaje se va face consultând surse demne de încredere, iar produsul evaluabil al acestei activități de descifrare ar putea fi un text coerent (deci continuu) în care se relatează toată informația desprinsă din textul noncontinuu. Jocuri de simulare, activități de evaluare autentică, sarcini care dezvoltă inteligențele multiple ar putea veni în sprijinul profesorului care s-a pătruns de importanța problemei respective.

Cu unele dintre textele sus-pomenite elevul intră în contact înainte de a începe frecventarea școlii, cu altele se familiarizează pe parcurs, sporadic, ocazional sau cu ajutorul adulților – dar în toate cazurile

introducerea lor și a competențelor pe care le reclamă în curriculum, la revizuirea următoare, ar contribui la apropierea formării instituționalizate de cerințele vieții adevărate, de adult.

Bibliografie

1. AUSTIN, Peter K., *1000 de limbi*, Art. București, 2009.
2. CADRUL, *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare*, S.n., Chișinău, 2003.
3. GHID, *Limba și literatura română. Ghid de implementare a curriculumului modernizat pentru treapta gimnazială*, Lyceum, Chișinău, 2011.
4. NODEX, *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Litera, Chișinău, 2002.
5. <http://edu.gov.md/en/evenimentele-saptamini/13680/>
<http://publicatii.arhivafoto.ro/2011/03/22/testarea-pisa-esecul-reconfirmat-al-sistemului-de-invatamant-romanesc/>